

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

КАМІНСЬКИЙ ІГОР ІВАНОВИЧ

УДК 341.233:327.8

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА
ЗАСТОСУВАННЯ НЕЗБРОЙНОЇ СИЛИ

Спеціальність 12.00.11 – міжнародне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі міжнародного права та міжнародних відносин Національного університету «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник кандидат юридичних наук, доцент
ПАШКОВСЬКИЙ Микола Іванович,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
доцент кафедри міжнародного права
та міжнародних відносин

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
ДЕНИСОВ Володимир Наумович,
Інститут держави і права
імені В.М. Корецького НАН України,
завідувач відділу міжнародного права та
порівняльного правознавства;

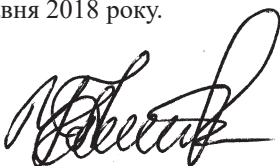
кандидат юридичних наук, доцент
ГУТНИК Віталій Володимирович,
факультет міжнародних відносин
Львівського національного університету
імені Івана Франка,
доцент кафедри міжнародного права.

Захист відбудеться 6 червня 2018 року о ____ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.04 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорoga, 23.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Академічна, 2.

Автореферат розіслано 4 травня 2018 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. О. Ульянова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Активність держав у міжнародних відносинах спрямована, насамперед, на досягнення ними своїх національних інтересів. Одним із засобів їх реалізації впродовж усієї історії були війни. Починаючи з першої половини ХХ ст., у міжнародному праві вводяться обмеження щодо здійснення державами збройного втручання (пакт Бріана-Келлога), які знайшли своє відтворення в принципі заборони погрози силою або її застосування, закріпленому у п. 4 ст. 2 Статуту ООН. Це спонукало держави звертатися до інших заходів впливу, що не є збройними (економічні, політичні, дипломатичні тощо), які, як і акти агресії, також можуть мати деструктивні наслідки для державності.

Нечіткість нормативної регламентації в цій сфері дозволяє державам активно використовувати незбройні заходи впливу, що актуалізує необхідність детального аналізу механізму міжнародно-правового регулювання застосування незбройної сили. Важливе значення має з'ясування міжнародно-правової основи заборони такого застосування та винятків із цієї заборони з огляду на дію принципу невтручання в справи, що належать до внутрішньої компетенції будь-якої держави (принципу невтручання).

Розуміння міжнародно-правових меж застосування незбройної сили є важливим у контексті наявних викликів національній безпеці України, адже значна частина загроз стосується невійськової сфери. Хоча поширення у цьому зв'язку стало вживання терміну «гібридність», вбачається, що його використання є не виправданим через неправовий характер. Через дослідження незбройної сили є можливим надання міжнародно-правової оцінки діям, що є основою «гібридного» конфлікту.

Проблематика виокремлення незбройної сили та дослідження її міжнародно-правової характеристики є порівняно новою. До окремих аспектів цього питання зверталися такі вітчизняні та зарубіжні вчені: Р. Бакен (R. Buchan), С. Блум (Y. Blum), Д. Боует (D. Bowett), О. В. Буткевич, В. Вільямс (W. Williams), Д. Делібасіс (D. Delibasis), Й. Дінстайн (Y. Dinstein), М. Домб (M. Domb), І. М. Забара, О. В. Задорожній, Г. Кершишніг (G. Kerschischnig), І. Кіловати (I. Kilovaty), М. Кірні (M. Kearney), Д. О. Коваль, Ю. М. Колосов, Є. В. Магда, Б. Мерті (B. Murty), М. О'Коннел (M. O'Connell), А. В. Пазюк, В. С. Ржевська, С. В. Саяпін, Д. Сілвер (D. Silver), Т. Ферер (T. Farer), В. фон Хайнег (W. Von Heinegg), Л. Хенкін (L. Henkin), Н. Цагуріас (N. Tsagourias), В. Шарп (W. Sharp), М. Шміт (M. Schmitt) та ін.

Водночас, ключові аспекти міжнародно-правової характеристики застосування незбройної сили ще не стали об'єктом спеціального вивчення в сучасній українській науці міжнародного права і лише частково розкриваються в роботах зарубіжних дослідників. Таким чином, обрана тема характеризується недостатнім рівнем своєї дослідженості та загальною необхідністю надання міжнародно-правової характеристики застосуванню

незбройної сили. Поза увагою дослідників залишилися питання тлумачення незбройної сили, встановлення міжнародно-правових меж її застосування, у тому числі з'ясування випадків правомірного застосування незбройної сили, специфіка міжнародно-правової відповідальності за акти застосування незбройної сили тощо.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Робота виконана на кафедрі міжнародного права та міжнародних відносин Національного університету «Одеська юридична академія» відповідно до планів науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» (державний реєстраційний номер 011U0006H) на 2011-2015 рр. та «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» (державний реєстраційний номер 0116U001842) на 2016-2020 рр.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає у міжнародно-правовій характеристиці застосування незбройної сили, в тому числі меж та наслідків її застосування.

Досягнення зазначеної мети зумовило вирішення таких завдань:

з'ясувати розуміння поняття «сила» на трьох рівнях: у філософії, у теорії міжнародних відносин та у доктрині міжнародного права для вирішення питання про складники цього поняття та надання його міжнародно-правової дефініції;

обґрунтувати дуалістичну природу сили, яка включає збройний та незбройний складники, виходячи з положень основних принципів міжнародного права: заборони погрози силою або її застосування, а також невтручання в справи, які належать до внутрішньої компетенції будь-якої держави;

розкрити міжнародно-правову основу заборони застосування незбройної сили;

сформувати методологію міжнародно-правової оцінки застосування кіберсили з огляду на її особливості;

встановити та систематизувати винятки з міжнародно-правової заборони застосування незбройної сили;

проаналізувати загальні та особливі питання міжнародно-правової відповідальності держав та міжнародних (міжурядових) організацій за акти застосування незбройної сили.

Об'єктом дослідження є міжнародні правовідносини, які виникають у сфері застосування незбройної сили.

Предметом дослідження є міжнародно-правова характеристика застосування незбройної сили.

Методи дослідження. Тема дослідження, його мета й завдання, специфіка об'єкта і предмета визначили його методологічну основу. Так, методологія дисертації ґрунтується як на класичній, так і постнекласичній парадигмі

юриспруденції. Ключовим методом класичної парадигми є діалектичний метод, який становив основу для дослідження динаміки розвитку сили від засобу забезпечення правопорядку до засобу досягнення інтересів у міжнародних відносинах (підрозділи 1.2, 1.3). Використання історичного методу дало змогу проаналізувати різні етапи розвитку уявлень про силу та незбройну силу та перенесення цих поглядів на практику міжнародних відносин та в доктрину і практику міжнародного права (підрозділи 1.1, 1.2). На основі системного методу було запропоновано міжнародно-правову класифікацію видів застосування незбройної сили (підрозділ 1.3), а також систему випадків такого правомірного застосування (підрозділ 2.3). Формально-юридичний (догматичний) метод використовувався для правового аналізу положень міжнародно-правових актів, які розглядалися як нормативні підстави заборони застосування незбройної сили, актів органів міжнародного правосуддя, а також під час формування дефініцій, зокрема дефініції застосування незбройної сили (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2, 2.3). Знайшли у роботі своє відображення й такі загальнонаукові методи: індукція, дедукція, аналогія, абстрагування й конкретизація (розділи 1, 2, 3).

Дослідження ґрунтується також на характерних для постнекласичної парадигми принципах: міждисциплінарності, плюралізму, додатковості та інтерсуб'єктності. За допомогою принципу міждисциплінарності була доведена необхідність розгляду категорії «сила» як із теоретичного боку, так і з позиції її філософського осягнення (підрозділ 1.1). Принципи плюралізму та додатковості дали змогу проаналізувати множинність поглядів на категорії «сила», «незбройна сила» для подальшого формування дефініції останньої (підрозділи 1.2, 1.3). Принцип інтерсуб'єктності використовувався під час характеристики особливостей міжнародно-правової відповідальності за акти застосування незбройної сили (підрозділи 3.1, 3.2).

Теоретичну основу дослідження становлять праці вітчизняних і зарубіжних представників науки міжнародного права й інших наук, які прямо й опосередковано ставили питання про існування незбройної сили та досліджували окремі сторони її міжнародно-правової характеристики, серед яких: С. С. Андрейченко, К. Альборн (С. Ahlborn), К. А. Багинян, Я. Броунлі (I. Brownlie), М. В. Буроменський, В. Г. Буткевич, В. А. Василенко, К. О. Воробйова, М. М. Гнатівський, В. В. Гутник, В. Н. Денисов, А. І. Дмитрієв, Е. Єнсен (E. Jensen), Н. А. Зелінська, П. Зінгер (P. Singer), П. А. Гусенова, М. Г. Капітоненко, А. Кассезе (A. Cassese), Г. Кельзен (H. Kelsen), М. Кіначіоглу (M. Kınacıoğlu), С. О. Коваленко, О. О. Коптева, Т. Р. Короткий, Дж. Кроуфорд (J. Crawford), І. І. Лукашук, Ю. М. Малєєв, М. Мьольднер (M. Möldner), Дж. Най молодший (J. Nye Jr.), М. Прайс (M. Price), Дж. Стоун (J. Stone), Г. І. Тункін, Т. Френк (T. Franck), М. Хартвіг (M. Hartwig), Р. Л. Хачатуров, М. Хірш (M. Hirsch), Д. Холліс (D. Hollis), М. Ю. Черкес, Н. Шахтман (N. Shachtman), Г. Шемерс (H. Shermers) та ін.

Нормативну та емпіричну основу дослідження становлять міжнародно-правові акти, міжнародно-правові звичаї, внутрішньодержавні акти юридичного і політичного характеру, рішення міжнародних судів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що пропонована дисертація є першим комплексним дослідженням в Україні, присвяченим міжнародно-правовій характеристиці застосування незбройної сили, зокрема:

уперше:

виокремлено шість етапів розвитку доктрини міжнародного права щодо розуміння категорії «сила»: 1) кін. XV – кін. XVI ст. ст. – розуміння сили як засобу забезпечення правопорядку у державі; 2) поч. XVII – поч. XIX ст. ст. – обґрунтування необхідності нормативного обмеження засобів і методів ведення війни; 3) поч. XIX – поч. XX ст. ст. – розуміння сили як невід’ємного атрибуту міжнародно-правової системи, що зумовило появу поглядів щодо обмеження її застосування; 4) перша половина XX ст. – перехід від обґрунтування обмеження застосування сили до відмови її застосування як інструменту міжнародної політики; 5) друга половина XX ст. – 1990-ті рр. – розгляд сили з погляду наявної заборони погрози чи застосування сили, зокрема збройного втручання; 6) 1990-ті рр. – наш час – наповнення змісту сили незбройними складниками: фінансово-економічним, інформаційно-психологічним, кібер- впливом тощо;

визначено періодизацію розуміння «сили» у позитивному міжнародному праві шляхом виокремлення трьох етапів: 1) з давніх часів до 1899 р. – регулювання відносин застосування збройної сили шляхом обмеження засобів та методів ведення війни; 2) 1899 р. – 1945 р. – поява міжнародно-правових обмежень щодо застосування збройної сили як методу державної політики; 3) 1945 р. – наш час – розуміння сили у контексті міжнародно-правової заборони погрози силою або її застосування, закріпленої у Статуті ООН;

обґрунтовано, що встановлення міжнародно-правових меж застосування незбройної сили зумовлене тим, що таке застосування є елементом більш широкої міжнародно-правової категорії – «сила», яка має дуалістичну природу включно зі збройним та незбройним складниками;

встановлено, що з міжнародно-правового погляду застосування незбройної сили слід розглядати як обмежений міжнародним правом вплив одного суб’єкта міжнародного права (держави, міжнародної (міжурядової) організації, недержавних акторів) на іншого заходами, що не є збройними (незбройними заходами), з метою змінити поведінку останнього;

доведено, що застосування незбройної сили проти будь-якої держави завжди є незбройною формою втручання в справи, що належать до внутрішньої компетенції цієї держави, а тому за загальним правилом заборонене міжнародно-правовим принципом невтручання;

обґрунтовано, що акти застосування незбройної сили характеризуються встановленими нормативними ознаками, щоб кваліфікуватися як порушення

принципу невтручання, а саме: 1) складаються з політичних, економічних, інформаційно-психологічних та інших незбройних заходів; 2) спрямовані проти правосуб'єктності іншого суб'єкта міжнародного права (підпорядкування у здійсненні ним своїх суверенних прав); 3) мають на меті отримання від іншого суб'єкта міжнародного права яких-небудь переваг;

удосконалено:

підхід до тлумачення збройних заходів у контексті міжнародного права, зокрема обґрунтовано, що під зброєю слід розуміти об'єкт матеріального світу, дія якого ґрунтується на будь-якому принципі *фізичного ураження* та який *спеціально створений або переобладнаний для знищення, пошкодження чи порушення нормального функціонування* будь-яких матеріальних об'єктів, а також для знищення населення, компонентів біосфери або для завдання їм шкоди;

методологічні підходи до розмежування застосування кіберсили як збройної та незбройної шляхом виділення критерію спричинення фізичної шкоди матеріальним об'єктам, а також життю і здоров'ю людей, що прямо впливає на міжнародно-правову основу її заборони;

підхід до встановлення винятків із міжнародно-правової заборони застосування незбройної сили (правомірного застосування незбройної сили), якими є: 1) заходи, не пов'язані з використанням збройних сил на підставі рішень Ради Безпеки ООН щодо загроз миру, порушень миру та актів агресії (розділ VII Статуту ООН); 2) контрзаходи потерпілої держави для спонукання держави-порушниці припинити міжнародно-протиправне діяння; 3) застосування незбройної сили проти держави-порушниці з боку третіх держав, якщо її міжнародно-протиправне діяння становить порушення зобов'язання *erga omnes*; 4) застосування державами заходів невійськового характеру в межах концепції «*Responsibility to protect*» (R2P); 5) застосування заходів міжнародно-правової відповідальності;

положення, за яким нормативні підстави застосування незбройної сили міжнародними (міжурядовими) організаціями впливають як із загального міжнародного права, так і з внутрішнього права самих організацій;

набули подальшого розвитку:

уявлення про еволюцію «сили» як широкої теоретичної категорії, яка досліджувалася передусім філософами, а також природи «сили» як однієї з інструментальних категорій теорії міжнародних відносин, які здійснили визначальний вплив на розуміння цього явища у міжнародному праві; у межах теорії міжнародних відносин всі проаналізовані підходи до тлумачення сили можна звести до двох базових напрямів: а) атрибутивного – розуміння сили як певних специфічних характеристик або якостей її носіїв; б) поведінкового – як можливості використовувати такі якості для зміни поведінки інших суб'єктів;

підхід до аплікації принципу заборони погрози силою або її застосування (п. 4 ст. 2 Статуту ООН), зокрема встановлено, що у контексті застосування незбройної сили він не може розглядатися як міжнародно-правова основа її

заборони з огляду на закономірності тлумачення цього принципу в доктрині та практиці міжнародного права;

підхід до атрибуції державі актів застосування кіберсили, зокрема запропоновано у разі неможливості застосувати жодне правило атрибуції, передбачене у Статтях про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння 2001 р., притягати до міжнародної відповідальності за застосування кіберсили державу, яка не здійснила необхідних заходів для запобігання застосуванню кіберсили (організація або контроль такого застосування є обставинами, що посилюють відповідальність);

положення про суб'єктну сферу дії принципу невтручання, який є обов'язковим для виконання не тільки державами як первинними суб'єктами міжнародного права, а й міжнародними організаціями, тому юридичні підстави відповідальності за застосування незбройної сили держав та міжнародних організацій збігаються.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що основні положення, висновки та рекомендації дослідження можуть бути використані у:

науково-дослідній сфері – для подальшого розвитку концепції незбройної сили, дослідження міжнародно-правових підстав заборони її застосування, а також для поглиблення міжнародно-правової характеристики окремих видів її застосування;

правотворчій діяльності – під час розробки нових та внесення змін до чинних міжнародно-правових актів, які регламентують застосування незбройної сили;

правозастосовній діяльності – для формування правових позицій суб'єктів міжнародного права у разі застосування проти них незбройної сили;

навчальному процесі – для вдосконалення навчальних дисциплін «Міжнародне право», «Право міжнародної безпеки», «Право міжнародної відповідальності» та ін., а також для розробки і вдосконалення навчальних програм, курсів лекцій, навчальних, навчально-методичних посібників та підручників.

Апробація результатів дисертації. Дисертацію виконано на кафедрі міжнародного права та міжнародних відносин Національного університету «Одеська юридична академія» й обговорено на засіданнях кафедри. Також основні теоретичні та практичні положення і висновки дисертаційного дослідження доповідалися на: Міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України» (м. Одеса, 15-16 травня 2015 р.); Всеукраїнській науковій конференції, присвяченій пам'яті проф. О.К. Вишнякова «Правові проблеми цивілізаційного вибору України» (м. Одеса, 6 листопада 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми забезпечення прав і свобод людини, їх захисту в країнах Європи» (м. Луцьк, 11 грудня 2015 р.); Американознавчій мультидисциплінарній конференції «Чверть століття

українсько-американської дружби: досвід, гідний майбутнього» (м. Львів, 12-13 квітня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання державотворення в Україні» (м. Київ, 20 травня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції» (м. Одеса, 20 травня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Традиції та інновації в праві» (м. Новополюцьк, 6-7 жовтня 2017 р.).

Публікації. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження відображено у 6 статтях, опублікованих у наукових фахових періодичних виданнях з юридичних наук, з яких 1 стаття в іноземному фаховому виданні, та 7 публікаціях апробаційного характеру.

Структура роботи зумовлена проблематикою дослідження, його метою, предметом і завданнями. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, поділених на вісім підрозділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 229 сторінок, з них 31 сторінка – список використаних джерел, який складається із 328 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** викладено актуальність теми, стан її наукової розробленості, визначені об'єкт, предмет, мета й основні завдання дослідження, охарактеризована методологічна основа роботи. Сформульовано положення, що містять наукову новизну, розкрито теоретичне та практичне значення одержаних результатів, обґрунтовано зв'язок роботи з науковими програмами, планами й темами, містяться відомості про апробацію та публікацію результатів дисертації, її структуру та обсяг.

Перший розділ «Генезис категорії «сила» в доктрині та практиці міжнародного права» складається з трьох підрозділів і присвячений дослідженню та систематизації теоретичних напрацювань філософів, представників теорії міжнародних відносин та доктрини міжнародного права щодо категорії «сила», а також її розгляду через призму міжнародного права з позиції дуальної сутності «сили».

У **підрозділі 1.1. «Сила» як об'єкт пізнання у філософії та теорії міжнародних відносин»** для формування міжнародно-правової дефініції незбройної сили систематизовано основні підходи представників філософії щодо осмислення категорії «сила», а також проаналізовано основні закономірності уявлень про силу, що склалися в різних теоретичних школах науки про міжнародні відносини: геополітики, політреалізму, неолібералізму, неореалізму, постмодернізму, структуралізму, а також концепції «м'якої сили» та «розумної сили».

З'ясовано, що «сила» як філософська категорія розуміється як: 1) гарантія ефективності права, тобто як інструмент виконання приписів закону (Платон, Дж. Локк, І. Кант та, деякою мірою, І. Льйон); 2) елемент механізму правового

регулювання як внутрішньодержавних відносин (Т. Гоббс), так і відносин держав між собою (Аристотель, Н. Макіавеллі, Г. Гегель); 3) деструктивне явище – засіб здійснення революцій, війн тощо (К. Маркс, Ф. Енгельс).

Розуміння категорії «сила» у теорії міжнародних відносин можна звести до двох базових напрямів: а) атрибутивного – розуміння сили як певних специфічних характеристик або якостей її носіїв (Дж. Най молодший, К. Уолтц); б) поведінкового – як можливості використовувати на практиці такі ознаки та характеристики, наприклад, для зміни поведінки інших суб'єктів (Г. Кіссінджер, М. Фуко). У межах міжнародно-правового дослідження застосування незбройної сили у модифікованому вигляді може бути запозичений поведінковий підхід до її розуміння. Адже з погляду міжнародного права має значення діяння суб'єкта як протиправне чи правомірне, тобто передусім має звертатися увага на поведінку цього суб'єкта, а не на його силовий потенціал (реальний чи евентуальний).

У підрозділі 1.2. *«Еволюція поглядів на категорію «сила» у доктрині міжнародного права»* встановлено, що на ранніх етапах науки міжнародного права поняття «сила» розумілося в значенні засобу забезпечення правопорядку у державі (Ф. де Віторія, Н. Макіавеллі). Згодом у доктрині починають з'являтися ідеї щодо нормативного обмеження війн (застосування сили між державами), ведення яких на той час визнавалося правомірним (Г. Гроцій, Е. де Ваттель). Починаючи з XIX ст., дослідники трактують силу як визначальний інструмент підтримання балансу інтересів між державами (К. фон Клаузевіц, Ф. Мартенс), що зумовило появу поглядів щодо обмеження її застосування. У першій половині XX ст. у доктрині поступово змінюється підхід від обґрунтування обмеження застосування сили до відмови її застосування як інструменту міжнародної політики. Із середини XX ст. категорія «сила» розглядається через призму наявної міжнародно-правової заборони застосування сили (збройної сили), встановленої у Статуті ООН. Останніми роками зросла тенденція до наповнення змісту сили незбройними складниками (фінансово-економічним, інформаційно-психологічним впливом тощо) (М. Шоу, М. Кіначіоглу та ін.).

Така видозміна уявлень про «силу» дозволила виокремити історичні етапи її розуміння у доктрині міжнародного права: 1) кін. XV – кін. XVI ст. ст.; 2) поч. XVII – поч. XIX ст. ст.; 3) поч. XIX – поч. XX ст. ст.; 4) перша половина XX ст.; 5) друга половина XX ст. – 1990-ті рр.; 6) 1990-ті рр. – наш час.

Доктринальне розуміння «сили» впливало на тлумачення цієї категорії у позитивному міжнародному праві. Еволюція такого тлумачення включає етапи: 1) з давніх часів до 1899 р. – регулювання відносин застосування збройної сили шляхом обмеження засобів та методів ведення війни; 2) 1899 р. – 1945 р. – поява міжнародно-правових обмежень щодо застосування збройної сили як методу державної політики; 3) 1945 р. – наш час – розуміння сили у контексті міжнародно-правової заборони погрози силою або її застосування, закріпленої у Статуті ООН.

Запропоновано розглядати силу як вплив одного суб'єкта міжнародного права на поведінку іншого суб'єкта міжнародного права у бажаному для себе напрямку.

У підрозділі 1.3. «Дуалістична природа сили в сучасному міжнародному праві» досліджено практику міжнародних відносин і теоретичні праці низки авторів та встановлено, що сила є дуалістичною міжнародно-правовою категорією, яка включає збройний та незбройний складники (військові та невійськові заходи впливу). Адже у більшості випадків видається ефективнішим здійснення примусу через заходи у політико-дипломатичній, інформаційно-ідеологічній, кібер-, фінансово-економічній сферах тощо, ніж шляхом застосування збройної сили.

Грунтуючись на методології поведінкового підходу, дано визначення застосування незбройної сили як обмеженого міжнародним правом впливу одного суб'єкта міжнародного права (держави, міжнародної (міжурядової) організації, недержавних акторів) на іншого заходами, що не є збройними (незбройними заходами), з метою змінити поведінку останнього.

На підставі Гаазьких конвенцій 1907 р., резолюції ГА ООН 3314 (XXIX) «Визначення агресії» визначено збройні заходи як дії суб'єкта міжнародного права, пов'язані з використанням зброї чи збройних сил (власних або таких, що перебувають під контролем цього суб'єкта).

Зброя є об'єктом матеріального світу, дія якого ґрунтується на будь-якому принципі фізичного ураження та який спеціально створений або переобладнаний для знищення, пошкодження чи порушення нормального функціонування будь-яких матеріальних об'єктів, а також для знищення населення, компонентів біосфери або для завдання їм шкоди.

Встановлення міжнародно-правового характеру незбройної сили дозволило співвіднести цю категорію із «гібридною війною» – конфліктом, в якому серед іншого використовуються незбройні заходи впливу. З'ясовано, що через неправову природу поняття «гібридна війна», неможливо здійснити міжнародно-правову кваліфікацію дій, що лежать в її основі. Натомість дослідження застосування незбройної сили через призму міжнародного права уможливило надання правової оцінки актам такого застосування.

Виокремлено декілька підстав класифікації застосування незбройної сили: 1) за відповідністю міжнародному праву – правомірне, неправомірне; 2) за характером заходів впливу – політична, економічна, інформаційно-психологічна, кібернетична, культурна незбройна сила; 3) за інтегрованістю у міжнародний збройний конфлікт – інтегроване, ізольоване; 4) за суб'єктом застосування – незбройна сила, яку застосовує, відповідно, держава, міжнародна (міжурядова) організація, недержавні актори (міжнародна неурядова організація, терористична організація тощо).

Другий розділ «Міжнародно-правові межі застосування незбройної сили» складається з трьох підрозділів, у яких досліджується основа міжнародно-правової заборони застосування незбройної сили, з'ясовуються

особливості міжнародно-правової оцінки застосування кіберсили, а також встановлені винятки з міжнародно-правової заборони застосування незбройної сили.

У підрозділі 2.1. «Принцип невтручання як основа міжнародно-правової заборони застосування незбройної сили» констатовано, що сучасне міжнародне право характеризується нечіткістю регламентації відносин застосування незбройної сили. Зважаючи на дуальний характер категорії «сила», спершу з'ясування міжнародно-правових меж застосування її незбройного складника здійснювалося шляхом аналізу принципу заборони погрози силою або її застосування. У ході такого дослідження було доведено, що цей принцип з огляду на закономірності правозастосування на сучасному етапі розвитку міжнародного права тлумачиться як такий, що стосується винятково збройної сили.

Зважаючи на це, було доведено, що застосування незбройної сили є по суті незбройною формою втручання, тобто порушує принцип невтручання в справи, які належать до внутрішньої компетенції будь-якої держави. Акт такого застосування має бути примусовим та таким, що стосується внутрішньої компетенції, тому з виявленням цих ознак у діях суб'єкта міжнародного права пов'язується порушення ним принципу невтручання. Доведено, що суб'єктом застосування може виступати не тільки держава, але і міжнародна (міжурядова) організація та недержавні актори (міжнародна неурядова організація, терористична організація тощо).

Встановлено, що основою міжнародно-правової заборони застосування незбройної сили є принцип невтручання, а безпосередніми юридичними підставами заборони – норми міжнародного права, що розкривають його нормативний зміст, які викладено в Декларації про неприпустимість втручання у внутрішні справи держав та захист їхньої незалежності та суверенітету 1965 р., Декларації про принципи міжнародного права 1970 р., Заключному акті НБСЄ 1975 р. та Декларації про неприпустимість інтервенції та втручання у внутрішні справи держав 1981 р.

У підрозділі 2.2. «Значення *modus operandi* для міжнародно-правової оцінки застосування незбройної сили» на прикладі застосування кіберсили констатовано залежність міжнародно-правової оцінки застосування незбройної сили від способу силового впливу (*modus operandi*). Наприклад, практика використання кіберзасобів різниться, передусім, з погляду спричинених наслідків, а також принципу дії використовуваних механізмів впливу. Оскільки цей факт не дозволяє відносити будь-який акт такого використання до застосування незбройної сили, необхідною є розробка методології кваліфікації кіберсили як збройної або незбройної задля належної міжнародно-правової оцінки її застосування.

На підставі аналізу різних за змістом актів застосування кіберсили доведено, що коли її застосуванням не було завдано фізичну шкоду матеріальним об'єктам, а також життю і здоров'ю людей, таку кіберсилу

необхідно характеризувати як незбройну. З'ясовано, що важливим складником методології кваліфікації кіберсили є контекстуальний елемент – наявність/відсутність збройного конфлікту в момент її застосування. Розрізнення за цими ознаками кіберсили як збройної та незбройної впливає на перелік міжнародно-правових підстав її заборони, а також на міжнародно-правовий режим застосування кіберсили того чи іншого виду. Зокрема, міжнародно-правовою основою заборони застосування незбройної кіберсили є принцип невтручання, який порушується під час такого застосування.

Оскільки застосування збройної кіберсили має розглядатися як акт застосування сили у значенні Статуту ООН, то міжнародно-правова заборона такого її застосування ґрунтується на принципі заборони погрози силою або її застосування, втіленому у п. 4 ст. 2 Статуту ООН. До ситуацій збройної кіберсили застосовується режим міжнародного гуманітарного права, тому учасники кібероперацій підпорядковуються його нормам та принципам.

У **підрозділі 2.3. «Винятки із міжнародно-правової заборони застосування незбройної сили»** з'ясовані випадки правомірного застосування незбройної сили, коли не порушується принцип невтручання, з огляду на що констатовано, що міжнародно-правова заборона застосування незбройної сили не є абсолютною.

Винятки щодо заборони «втручання в справи, які належать до внутрішньої компетенції будь-якої держави» впливають як зі звичайного, так і з договірного міжнародного права. Перший виняток встановлено безпосередньо у Статуті ООН (розділ VII), за яким заборона принципу невтручання не поширюється на застосування заходів, не пов'язаних з використанням збройних сил на підставі рішень Ради Безпеки ООН щодо загроз миру, порушень миру та актів агресії.

Також, якщо проти держави вчинено міжнародно-протиправне діяння, вона вправі застосувати проти держави-порушниці незбройну силу у формі контрзаходів, які є винятком, якщо відповідають необхідним критеріям, закріпленим у Статтях про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння 2001 р.

Третім винятком є застосування незбройної сили проти держави-порушниці з боку третіх держав, якщо її міжнародно-протиправне діяння становить порушення зобов'язання щодо міжнародного співтовариства загалом (зобов'язання *erga omnes*). Зважаючи на наявність певних цінностей, які перебувають під особливою охороною міжнародного права, за концепцією *erga omnes* усі держави зацікавлені в захисті таких цінностей та можуть вживати примусові заходи впливу (незбройну силу) проти держави, що порушила таке зобов'язання.

Як виняток із міжнародно-правової заборони застосування незбройної сили слід розглядати реалізацію державами заходів невійськового характеру в межах концепції «*Responsibility to protect*» (R2P), а також застосування заходів міжнародно-правової відповідальності.

У третьому розділі «Міжнародно-правова відповідальність за акти застосування незбройної сили», який складається з двох підрозділів, проаналізовано застосування норм, що регламентують ключові моменти притягнення суб'єктів міжнародного права до міжнародно-правової відповідальності за застосування незбройної сили.

У підрозділі 3.1. «Загальні питання відповідальності суб'єктів міжнародного права за акти застосування незбройної сили» обґрунтовано висновок, що процес притягнення винних суб'єктів (держав чи міжнародних організацій) до відповідальності за акти застосування незбройної сили не має відрізнятися від відповідальності за інші міжнародно-протиправні діяння. Однак своєрідна природа застосування незбройної сили зумовлює особливості відносин відповідальності, особливо щодо актів застосування кіберсили.

Загальними питаннями відповідальності зазвичай вважаються з'ясування елементів міжнародно-протиправного діяння, юридичних та фактичних підстав відповідальності, форм відповідальності суб'єкта, органу, що вирішує питання про застосування заходів відповідальності, тощо.

Юридичними підставами є зобов'язання, які закріплені у нормах міжнародного права, що деталізують зміст принципу невтручання. Оскільки суб'єктом застосування незбройної сили можуть бути ще й міжнародні (міжурядові) організації, для них вказані акти також є обов'язковими для виконання. Виходячи з цього, юридичні підстави відповідальності за застосування незбройної сили держав та міжнародних організацій збігаються.

Оскільки акти застосування незбройної сили є ординарними міжнародними правопорушеннями, вбачається, що відповідальність за їх вчинення має втілюватися у формах на загальних підставах: реституція, компенсація, сатисфакція, розпуск міжнародної організації та ін.

Доведено, що за браком постійної інституції, уповноваженої розглядати питання притягнення міжнародних (міжурядових) організацій до відповідальності з приводу широкого кола міжнародно-правових питань (включно із застосуванням незбройної сили), потерпілі сторони не можуть повною мірою реалізувати своє право на доступ до правосуддя. Як найефективніший шлях вирішення цієї проблеми запропоновано внести зміни до Статуту Міжнародного суду ООН та передбачити, що міжнародна (міжурядова) організація також може бути стороною в справах, що розглядаються цим судом з питань її міжнародно-правової відповідальності.

У підрозділі 3.2. «Особливості міжнародно-правової відповідальності за акти застосування незбройної сили» встановлено, що з огляду на відсутність відповідної практики неможливо вичерпно дослідити відносини відповідальності суб'єктів міжнародного права, особливо міжнародних (міжурядових) організацій, за застосування незбройної сили.

Через анонімність застосування кіберсили, технічні характеристики кіберпростору тощо існують ускладнення з реалізацією того чи іншого правила атрибуції діяння державі у випадку такого застосування. Оскільки

ідентифікацію території, з якої було застосовано кіберсилу, здійснити порівняно неважко, пропонується притягати до міжнародної відповідальності державу, яка не здійснила необхідних заходів для запобігання застосуванню кіберсили (організація або контроль такого застосування є обставинами, що посилюють відповідальність).

Крім того, ускладнення можуть виникати щодо встановлення факту, що конкретний захід впливу є, власне, застосуванням незбройної сили; або щодо правильної кваліфікації акту застосування кіберсили (як збройної або як незбройної), що, безумовно, впливатиме на настання негативних наслідків відповідальності для винного суб'єкта.

У першому випадку необхідно, передусім, з'ясувати, чи є такий вплив примусовим щодо здійснення потерпілою стороною своєї внутрішньої юрисдикції, тобто визначити наявність трьох ознак порушення принципу невтручання. Для правильної кваліфікації акту застосування кіберсили ключовим є аналіз наслідків; у випадках, коли її застосуванням було завдано фізичну шкоду матеріальним об'єктам, а також життю і здоров'ю людей, таку кіберсилу необхідно характеризувати як збройну.

ВИСНОВКИ

У **Висновках** сформульовані найбільш важливі наукові та практичні результати, отримані в дисертації, спрямовані на вирішення наукового завдання – розкриття міжнародно-правової характеристики застосування незбройної сили, в тому числі меж та наслідків її застосування.

1. Застосування незбройної сили завжди є незбройною формою втручання, з огляду на що таке застосування за загальним правилом заборонене міжнародно-правовим принципом невтручання в справи, що належать до внутрішньої компетенції будь-якої держави. Водночас безпосередніми юридичними підставами заборони є норми міжнародного права, що розкривають нормативний зміст принципу невтручання, які викладено в Декларації про неприпустимість втручання у внутрішні справи держав та захист їхньої незалежності та суверенітету 1965 р., Декларації про принципи міжнародного права 1970 р., Заключному акті НБСЄ 1975 р. та Декларації про неприпустимість інтервенції та втручання у внутрішні справи держав 1981 р.

2. Розуміння «сили» у контексті міжнародно-правового дослідження має здійснюватися на трьох взаємопов'язаних рівнях: у філософії, у теорії міжнародних відносин та у доктрині міжнародного права. Систематизовано, що філософи розуміли силу як: 1) гарантію ефективності права; 2) елемент механізму правового регулювання; 3) деструктивне явище. Обґрунтовано, що розуміння «сили» як однієї з інструментальних категорій теорії міжнародних відносин має бути зведено до двох базових напрямів: а) атрибутивного – розуміння сили як певних специфічних характеристик або якостей її носіїв;

б) поведінкового – як можливості використовувати на практиці такі ознаки та характеристики, наприклад, для зміни поведінки інших суб'єктів.

В межах дослідження міжнародно-правової основи відносин застосування незбройної сили у модифікованому вигляді може бути запозичений поведінковий підхід до розуміння останньої.

3. На сучасному етапі розвитку міжнародного права категорія «сила» є однією із ключових у його понятійно-категоріальному апараті. Крім того, виявлено, що розуміння категорії «сила» в доктрині міжнародного права еволюціонувало та охоплює такі періоди: 1) кін. XV – кін. XVI ст. ст. – розуміння сили як засобу забезпечення правопорядку у державі; 2) поч. XVII – поч. XIX ст. ст. – поява ідей щодо нормативного обмеження війн (застосування сили між державами), ведення яких на той час визнавалося правомірним; 3) поч. XIX – поч. XX ст. ст. – сила розглядається як невід'ємний атрибут міжнародно-правової системи, що зумовило появу поглядів щодо обмеження її застосування; 4) перша половина XX ст. – перехід від обґрунтування обмеження застосування сили до відмови її застосування як інструменту міжнародної політики; 5) друга половина XX ст. – 1990-ті рр. – розгляд сили з погляду наявної заборони погрози чи застосування сили, зокрема збройного втручання; 6) 1990-ті рр. – наш час – наповнення змісту сили незбройними складниками: фінансово-економічним, інформаційно-психологічним, кібер-впливом тощо.

4. Встановлення міжнародно-правових меж застосування незбройної сили зумовлене тим, що таке застосування є елементом більш широкої міжнародно-правової категорії – «сила», яка має дуалістичну природу включно зі збройним та незбройним складниками. З цього випливає, що «застосування незбройної сили» є самостійною міжнародно-правовою категорією, оскільки не входить до обсягу понять «міжнародний збройний конфлікт» та «агресія», тому що одним із кваліфікуючих критеріїв останніх є застосування зброї, що не підлягає використанню у випадку застосування незбройної сили.

5. Для цілей дослідження застосування незбройної сили слід розуміти як обмежений міжнародним правом вплив одного суб'єкта міжнародного права (держави, міжнародної (міжурядової) організації, недержавних акторів) на іншого заходами, що не є збройними (незбройними заходами), з метою змінити поведінку останнього. Збройними заходами є дії суб'єкта міжнародного права, пов'язані з використанням зброї чи збройних сил. Натомість зброєю є об'єкт матеріального світу, дія якого ґрунтується на будь-якому принципі фізичного ураження та який спеціально створений або переобладнаний для знищення, пошкодження чи порушення нормального функціонування будь-яких матеріальних об'єктів, а також для знищення населення, компонентів біосфери або для завдання їм шкоди.

6. Застосування незбройної сили може бути класифіковане за такими підставами: 1) за відповідністю міжнародному праву – правомірне, неправомірне; 2) за характером заходів впливу – політична, економічна,

інформаційно-психологічна, кібернетична, культурна незбройна сила; 3) за інтегрованістю у міжнародний збройний конфлікт – інтегроване, ізольоване; 4) за суб'єктом застосування – незбройна сила, яку застосовує, відповідно, держава, міжнародна (міжурядова) організація, недержавні актори (міжнародна неурядова організація, терористична організація тощо).

7. Принцип заборони погрози силою або її застосування на сучасному етапі розвитку міжнародного права тлумачиться як такий, що стосується винятково збройної сили з огляду на закономірності правозастосування п. 4 ст. 2 Статуту ООН та положень Декларації про принципи міжнародного права, які деталізують його нормативний обсяг. Натомість обґрунтовано, що цей принцип не може розглядатися як міжнародно-правова основа заборони застосування незбройної сили.

8. Акти застосування незбройної сили відповідають встановленим нормативним ознакам, щоб кваліфікуватися як порушення імперативного принципу невтручання. Таке застосування: 1) складається з політичних, економічних, інформаційно-психологічних та інших незбройних заходів; 2) спрямоване проти правосуб'єктності іншого суб'єкта міжнародного права (підпорядкування у здійсненні ним своїх суверенних прав); 3) має на меті отримання від іншого суб'єкта міжнародного права яких-небудь переваг. Ці ознаки характеризують діяння як примусове та таке, що стосується внутрішньої компетенції.

9. Задля належної міжнародно-правової оцінки актів застосування кіберсили (які різняться як за спричиненими наслідками, так і за принципом дії використовуваних механізмів впливу) необхідно використовувати методологію її кваліфікації як збройної чи незбройної. За такою методологією, у випадках, коли застосуванням кіберсили не було завдано фізичну шкоду матеріальним об'єктам, а також життя і здоров'ю людей, таку кіберсилу необхідно характеризувати як незбройну.

Визначено, що розрізнення за цим критерієм кіберсили як збройної та незбройної безпосередньо впливає на міжнародно-правову основу її заборони. Зокрема, міжнародно-правовими підставами заборони застосування незбройної кіберсили є норми міжнародного права, що розкривають нормативний зміст принципу невтручання, який порушується під час такого застосування. Оскільки застосування збройної кіберсили має розглядатися як акт застосування сили в значенні Статуту ООН, то міжнародно-правова заборона такого її застосування ґрунтується на принципі заборони погрози чи застосування сили, втіленого у п. 4 ст. 2 Статуту ООН. До ситуацій збройної кіберсили застосовується режим міжнародного гуманітарного права, тому учасники кібероперацій підпорядковуються його нормам та принципам.

10. Принцип невтручання, на якому ґрунтується міжнародно-правова заборона застосування незбройної сили, не є абсолютним та передбачає винятки – випадки, коли застосування незбройної сили є правомірним. До таких випадків належать: 1) застосування заходів, не пов'язаних з

використанням збройних сил на підставі рішень Ради Безпеки ООН щодо загроз миру, порушень миру та актів агресії (розділ VII Статуту ООН); 2) застосування контрзаходів для спонукання держави-порушниці припинити міжнародно-протиправне діяння; 3) застосування незбройної сили проти держави-порушниці з боку третіх держав, якщо її міжнародно-протиправне діяння становить порушення зобов'язання щодо міжнародного співтовариства загалом (зобов'язання *erga omnes*); 4) застосування державами заходів невійськового характеру в межах концепції «*Responsibility to protect*» (R2P); 5) застосування заходів міжнародно-правової відповідальності.

11. Принцип невтручання, а саме норми міжнародного права, які його деталізують, є обов'язковими для виконання не тільки державами як первинними суб'єктами міжнародного права, а й міжнародними організаціями. Зважаючи на це, обґрунтовано, що юридичні підстави відповідальності за застосування незбройної сили держав та міжнародних організацій збігаються.

12. Міжнародно-правова відповідальність за застосування кіберсили може характеризуватися ускладненнями щодо атрибуції цього діяння державі з огляду на анонімність актів такого застосування, технічні характеристики кіберпростору тощо. Оскільки ідентифікацію території, з якої було застосовано кіберсилу, здійснити порівняно неважко, було запропоновано притягати до міжнародної відповідальності державу, яка не здійснила необхідних заходів для запобігання застосуванню кіберсили (організація або контроль такого застосування є обставинами, що посилюють відповідальність).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Камінський І. І. Категорія «сила» у доктрині міжнародного права. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. № 7. С. 230-236.

2. Камінський І. І. Міжнародно-правова оцінка застосування державою сили. *Юридичний вісник*. 2016. №1. С. 217-224.

3. Камінський І. І. Юридичні підстави міжнародно-правової відповідальності держав за акти неправомірного застосування інформаційно-психологічної сили. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: *Юридичні науки*. 2017. №1 Т. 2. С. 168-172.

4. Камінський І. І. До питання визначення незбройної сили у міжнародному праві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: *Право*. 2017. №43 Т. 2. С. 204-207.

5. Каминский И. И. Неправомерное применение киберсилы в контексте обеспечения глобальной кибербезопасности. *Legea și Viața*. 2017. № 5. С. 55-59.

6. Камінський І. І. Концепція державного суверенітету в контексті застосування кіберсили. *Альманах міжнародного права*. 2017. Випуск 16. С. 3-10.

7. Камінський І. І. Категорія «сили» у поглядах німецьких філософів (у контексті міжнародно-правового дослідження). *Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 15-16 травня 2015 р.): у 2 т. Т. 1. відп. ред. М.В. Афанасьєва. Одеса, 2015. С. 377-379.

8. Камінський І. І. Потенціал України у призмі міжнародно-правової концепції м'якої сили. *Правові проблеми цивілізаційного вибору України*: матер. Всеукр. наук. конф., присвяч. пам'яті проф. Вишнякова Олександра Костянтиновича (м. Одеса, 6 листопада 2015 р.). Одеса, 2015. С. 93-95.

9. Камінський І. І. Цільові вбивства і забезпечення прав людини: міжнародно-правовий аспект. *Проблеми забезпечення прав і свобод людини, їх захисту в країнах Європи*: зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 11 грудня 2015 р.) уклад. Л. М. Джурак. Луцьк, 2015. С. 40-43.

10. Камінський І. І. «М'яка сила» у політиці США та України: порівняльний аспект. *Чверть століття українсько-американської дружби: досвід гідний майбутнього*: зб. матеріалів III американознавчої мультидисциплінарної конференції (м. Львів, 12-13 квітня 2016 р.). упоряд. Калитчак Р.Г., Зазуляк З.М. Львів, 2016. С. 231-235.

11. Камінський І. І. До питання необхідності встановлення міжнародно-правової заборони неправомірного застосування економічної сили. *Актуальні питання державотворення в Україні*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 20 травня 2016 р.). Редкол.: І.С. Гриценко, І.С. Сахарук та ін. В 3-х томах. Том 1. Київ, 2016. С. 188-190.

12. Камінський І. І. Погроза силою як акт самооборони у міжнародному праві *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції*: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 20 травня 2016 р.): у 2 т. Т. 1. відп. ред. М.В. Афанасьєва. Одеса, 2016. С. 327-329.

13. Каминский И. И. К вопросу о международно-правовом регулировании применения невооруженной силы. *Традиции и инновации в праве*: материалы междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 20-летию юрид. фак. и 50-летию Полоц. гос. ун-та (г. Новополоцк, 6-7 октября 2017 г.): в 3 т. Полоц. гос. ун-т, Регион. учеб.-науч.-практ. Юрид. центр; редкол.: И.В. Вегера (отв. ред) [и др.]. Новополоцк, 2017. Т. 1. С. 208-209.

АНОТАЦІЯ

Камінський І. І. Міжнародно-правова характеристика застосування неброїної сили. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2018.

Дисертацію присвячено дослідженню генезису категорії «сила» в доктрині та практиці міжнародного права, встановленню міжнародно-правової основи регулювання відносин застосування незбройної сили, а також аналізу загальних та особливих аспектів відповідальності суб'єктів міжнародного права за акти застосування незбройної сили.

Міжнародно-правова заборона застосування незбройної сили забезпечується принципом невтручання в справи, які належать до внутрішньої компетенції будь-якої держави (принципом невтручання). Водночас безпосередніми юридичними підставами заборони є норми міжнародного права, що розкривають нормативний зміст принципу невтручання, які викладено в Декларації про неприпустимість втручання у внутрішні справи держав та захист їхньої незалежності та суверенітету 1965 р., Декларації про принципи міжнародного права 1970 р., Заключному акті НБСЕ 1975 р. та Декларації про неприпустимість інтервенції та втручання у внутрішні справи держав 1981 р.

У дослідженні приділено значну увагу обґрунтуванню дуалістичної природи сили в міжнародному праві, розробці та аналізу методології розмежування збройної та незбройної кіберсили, встановленню винятків із міжнародно-правової заборони застосування незбройної сили; також розглянуті загальні та особливі питання відповідальності суб'єктів міжнародного права за акти застосування незбройної сили.

Ключові слова: вплив, втручання, сила, незбройна сила, застосування незбройної сили, кіберсила, міжнародно-правові підстави заборони застосування незбройної сили, міжнародно-правова відповідальність за акти застосування незбройної сили.

АННОТАЦИЯ

Каминский И. И. Международно-правовая характеристика применения невооруженной силы. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.11 – международное право. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2018.

Диссертация посвящена исследованию генезиса категории «сила» в доктрине и практике международного права, установлению международно-правовой основы регулирования отношений применения невооруженной силы, а также анализу общих и особенных аспектов ответственности субъектов международного права за акты применения невооруженной силы.

Международно-правовой запрет применения невооруженной силы обеспечивается принципом невмешательства в дела, входящих во внутреннюю компетенцию любого государства (принципом невмешательства). В то же время, непосредственными юридическими основаниями запрета являются нормы международного права, раскрывающие нормативное содержание

принципа невмешательства, которые изложены в Декларации о недопустимости вмешательства во внутренние дела государств и защите их независимости и суверенитета 1965 г., Декларации о принципах международного права 1970 г., Заключительном акте СБСЕ 1975 г. и Декларации о недопустимости интервенции и вмешательства во внутренние дела государств 1981 г.

В исследовании значительное внимание уделено обоснованию дуалистической природы силы в международном праве, разработке и анализу методологии разграничения вооруженной и невооруженной киберсилы, установлению исключений из международно-правового запрета применения невооруженной силы; также рассмотрены общие и особенные вопросы ответственности субъектов международного права за акты применения невооруженной силы.

Ключевые слова: влияние, вмешательство, сила, невооруженная сила, применение невооруженной силы, киберсила, международно-правовые основания запрета применения невооруженной силы, международно-правовая ответственность за акты применения невооруженной силы.

SUMMARY

Kaminskyi I. I. The international legal characteristics of the use of non-armed force. – Manuscript.

The thesis for obtaining the degree of Candidate of Legal Sciences in specialty 12.00.11 – International Law. – National University «Odesa Law Academy», Odesa, 2018.

The thesis presents a research of genesis of category of force in doctrine and practice of international law, identification of international legal framework of the use of non-armed force. The thesis highlights general and special aspects of responsibility of subjects of international law for acts of use of non-armed force.

The Author suggests that force as a category within international law should be characterized as one that has dual nature, i.e. consists of armed and non-armed facets. Patterns of the use of non-armed force were explored and definition of such use have given, which was formed by using both the structural method and the method by contradiction. As a result, the Author argues that the use of non-armed force is an exercise of influence by one subject of international law on another subject of international law through measures, which are not armed (non-armed measures) for the aim to change the behavior of the latter. Consequently, armed measures are actions of a subject of international law regarding the use of weapons or armed forces. In this context the thesis contains the proposition to understand the weapon as the object of material world, which operates basing on the principle of physical affect, and is specially designed or transformed for the aim of destruction, damaging or disruption of regular functioning of any material objects, and also for killing individuals and destruction of components of the biosphere or causing harm to these latter.

The analysis of doctrine and practice has shown that within the prism of modern understanding and application of international law the principle prohibiting threat or use of force (Art. 2 (4) of UN Charter) has to be read as one concerning use of armed force only. This fact urges to find appropriate legal framework to regulate the use of non-armed force.

The Author considers that international legal grounds for prohibition of the use of non-armed force are based on the principle of non-intervention in matters which are essentially within the domestic jurisdiction of any State (the principle of non-intervention). At the same time the direct legal grounds of prohibition are norms of international law disclosing normative content of the principle of non-intervention encompassing by (generally, but not exclusively) 1965 Declaration on the Inadmissibility of Intervention in the Domestic Affairs of States and the Protection of Their Independence and Sovereignty, 1970 Declaration on Principles of International Law, 1975 Final Act of the CSCE, 1981 Declaration on the Inadmissibility of Intervention and Interference in the Internal Affairs of States.

At the same time the Author proves that principle of non-intervention has not absolute nature and provides some exceptions – cases when the use of non-armed force are legal. The first one concerns enforcement measures of UN Security Council with respect to threats to the peace, breaches of the peace and acts of aggression under Chapter VII of UN Charter. The second exception is the use of non-armed force as a countermeasure that is instrument to seduce the offending state to discontinue its internationally wrongful act. The third exception provides the use of non-armed force against the offending State by third States if the internationally wrongful act concerns *erga omnes* obligations. Also the Author proposes to consider the realization by states means of non-military character within the “responsibility to protect” concept as an exception deriving from international legal prohibition of use of non-armed force.

Additionally, the thesis investigates and analyses methodology of differentiation between armed and non-armed cyberforce because of the differentiation directly affects on the list of international legal grounds for prohibition of its use and international legal regime of such uses. The Author analyses general and special aspects of responsibility of subjects of international law (states and international organizations) for acts of use of non-armed force as well.

Keywords: influence, intervention, force, non-armed force, use of non-armed force, cyberforce, international legal grounds for prohibition of use of non-armed force, international legal responsibility for acts of use of non-armed force.

Підписано до друку 27.04.2018 р. Формат 60х90/16.
Ум.-друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 1805-2а.

Видавець і виготовлювач ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25
Тел. (048) 7777-591.